

O'RTA ASRLARDA YEVROPADA GUMANISTIK G'OYALARNING SHAKLLANISHI VA EVOLUTSIYASI.

Asqarov Azimjon Odiljon o'g'li

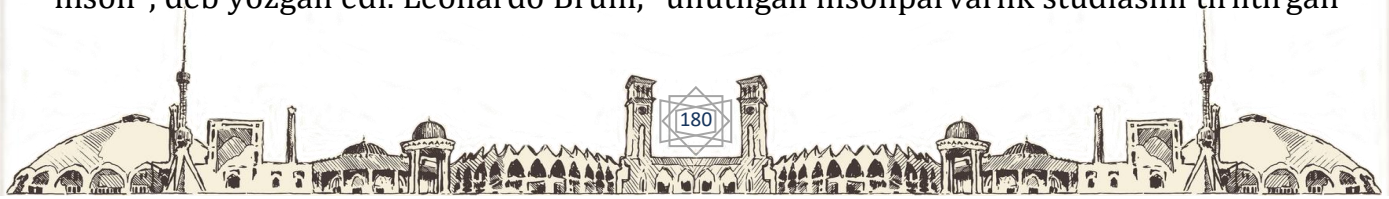
Annotatsiya: *XV asrning o'rtalaridan boshlab. G'arbiy Yevropaning ijtimoiy-iqtisodiy va ma'naviy hayotida Uyg'onish davri (frantsuz tilida "Uyg'onish") deb ataladigan yangi davrning boshlanishini ko'rsatuvchi qator muhim o'zgarishlar ro'y bermoqda. Tor ma'noda "Uyg'onish" atamasi odatda qadimgi madaniyatning tiklanishi, go'zallik, turmush tarzi, tafakkur va his-tuyg'ularning qadimiy idealining tirilishi sifatida tushuniladi. Biroq, Uyg'onish davrini faqat antik davr ideallarining tirilishiga qisqartirish noto'g'ri bo'lar edi. Bu davrning hal qiluvchi xususiyati madaniyatning misli ko'rilmagan gullab-yashnashi, jadal ijodiy yuksalish, ulkan tashabbuslar, izlanishlar va kashfiyotlar edi. Ushbu maqolada, O'rta asrlarda Yevropada gumanistik g'oyalarning shakllanishi va evolyutsiyasi haqida fikr va mulohazalar yuritiladi.*

Kalit so'zlar: *o'rta asrlar, gumanistik, g'oyalar, Yevropa, shakllanish, evolutsiya, insonparvarlik.*

Uyg'onish davrining g'oyaviy asosiy madaniyati gumanizm (lotinchadan insoniy, insonparvar) edi. Insonparvarlik nafaqat inson uchun eng oliy qadriyatni tan olish, balki inson har qanday qadriyat mezoni deb e'lon qilinishini ham anglatadi. Gumanizmning bu xususiyati antik davrda Protagor og'zi orqali ifodalangan: "Inson hamma narsaning o'lchovidir". Uyg'onish davrining yangi dunyoqarashining paydo bo'lishi va qaror topishi rasmiy terminologik uslubga asoslangan sxolastikaga qarshi kurashdan boshlandi. An'anaviy studia divinitatis majmuasidan farqli o'laroq - ilohiy bilim - gumanistlar yangi gumanitar bilimlar majmuasini - studia humanitatis - inson haqidagi bilimlarni, jumladan, grammatika, filologiya, ritorika, tarix, pedagogika, axloqni ilgari surdilar. Uyg'onish davridagi gumanistlar o'zlarini ushbu fanlarni o'rganish va o'qitishga bag'ishlaganlar deb atalgan. Bu atamaning o'zi nafaqat professional, balki mafkuraviy mazmunga ham ega edi: gumanistlar yangi bilimlar tizimining tashuvchisi va yaratuvchilari bo'lib, uning markazida inson, uning yerdagi taqdiri turgan.

O'sha davrdagi yevropaning eng yaxshi aql-idroklari insonni Yerdagi asosiy qadriyat deb e'lon qildilar va insondagi barcha eng yaxshi narsalarni, uning individualligini ochib berishga harakat qilib, ta'limning yangi yo'llarini ochdilar. Uzoq o'rta asrlar davomida to'plangan ma'naviy quvvat va ruh uni inson qiyofasida saqladi, yangi davr ozod, ozod va go'yo san'at, fan va falsafa asarlariga nafas oldi. Antropotsentrizm Uyg'onish davri dunyoqarashining yetakchi va asosiy g'oyasiga aylandi.

Franchesko Petrarka Uyg'onish davrining birinchi gumanisti hisoblanadi. U "aniq inson", deb yozgan edi. Leonardo Bruni, "unutilgan insonparvarlik studiasini tiriltirgan

va madaniyatimiz yangilanishiga yo'l ochgan". Flavio Biondo Petrarkada yangi adabiy uslubning asoschisini ko'rdi. Asrlar o'tib, Franchesko Patrisi Italiya respublikalarida ming yillik vahshiylik davrida ko'milgan ritorikani qayta tiklagan Petrarka rolini ta'kidladi. Uyg'onish davrining xususiyatlari: ongning sekulyarizatsiyasi, ya'ni bosqichma-bosqich ozod qilish diniy qarash dunyoga. Gumanizm g'oyalarining tarqalishi, ya'ni inson shaxsiyatiga e'tibor, insonning o'zi kuchiga ishonish, ilmiy bilimlarni tarqatish, antik davr madaniyati yutuqlariga tayanish.

Franchesko Petrarka yangi gumanistik axloq asoslarini yaratdi, uning asosiy tamoyili o'z-o'zini bilish, faol fazilat va ta'lim orqali axloqiy idealga erishishdir. "Baxtli va baxtsiz omadga qarshi vositalar to'g'risida" risolasida u zodagonlikning an'anaviy tushunchasini shubha ostiga qo'yadi, zodagonlik asosini kelib chiqishi va unvonlarida ko'rishni rad etadi. Inson o'z tabiatining ezgu boshlang'ichlarining faol namoyon bo'lishidagina haqiqiy olijanoblikka ega bo'lishi mumkin. Petrarka shaxsiyatning yangi turiga xos xususiyatlarni shakllantirdi: individualizm, o'z qadr-qimmatini anglash, faollik va o'z kuchiga ishonish, erkinlikka intilish. Shunga qaramay, uning barcha asarlari ikkilik tamg'asi bilan qoplangan. Ichkariga olib kirildi Xristian dini Franchesko u bilan butparastlik falsafasi, e'tiqod va bilim o'rtasida murosaga erishmoqchi edi, u samoviy saodatga yo'l dunyoviy hamma narsani rad etishni talab qilmasligiga edi.

Ularning barchasi insonparvarlik etikasining rivojlanishiga, inson va tabiat o'rtasidagi uyg'unlik g'oyalarini rivojlantirishga katta hissa qo'shgan. Inson ularning ta'limotlarida faol o'zgartiruvchi kuchga kiradi. Bilim insonning tabiiy qobiliyatlarini uyg'otish va rivojlantirishga yo'l ochadi. "Bilim insonni o'zidan ham, boshqalardan ham baland qiladi". Lekin inson borlig'ining maqsadi, baxti nafaqat haqiqatni kashf etish, balki uni "harakatga qo'llanma" qilishdir. Solih, mard va solih ishlarni qilish yerdagi baxtga erishishdir. "Faqat aql, fazilat va mehnat o'zlarining ajralmas birligida chinakam inson hayoti uchun asos yaratadi". Boylik dunyoviy tovarlar ierarxiyasida oxirgi o'rinni egallaydi.

Uyg'onish davri gumanistlari dunyoqarashining belgilovchi tamoyillaridan biriga aylangan uyg'unlik g'oyasi insonning kamolotga intilishini nazarda tutgan. Ushbu maqsadga erishishda ta'lim, axloqiy va jismoniy tarbiya muhim o'rin tutdi. Chuqur ta'lim deganda universitetlarda ham, xususiy gumanitar maktablarda ham o'qitiladigan gumanitar fanlar majmuasini o'rganish tushuniladi. Turli xil ijtimoiy doiralar va kasblar vakillarini insonparvarlik g'oyalari asosida birlashtirgan turli xil akademiya jamoalari, to'garaklari, sherikliklari tashkil etildi. Ularda erkin munozara muhitida qadimgi mualliflarni, o'z asarlarini tarjima qildilar va o'qidilar. Shunday qilib, 1462 yildan beri taniqli gumanist va faylasuf Marsilio Ficino tomonidan boshqariladigan Florensiyadagi Platon akademiyasi Italiyada keng tanildi. Uning a'zolari nafaqat taniqli gumanistlar, balki huquqshunoslar, shifokorlar, rassomlar, tadbirkorlar va siyosatchilar edi. Gumanizmning yangi yo'nalishi neoplatonizm ushbu akademiya bilan bog'liq.

Uyg'onish - bu nafaqat barkamol shaxsni e'lon qilish davri, balki idealga intilish emas, balki uning haqiqiy timsolidir. Bu davr dunyoga har tomonlama bilimli, yorqin iste'dodli, maqsadli, mehnatsevar va katta kuch-g'ayratga ega bo'lgan qator ajoyib shaxslarni yaratdi. Leonardo da Vinchi, Rafael Santi, Mikelanjelo, Albrect Dyurer, Nikolo Makiavelli, Martin Lyuter Uyg'onish davri titanlarining bir nechtasi. O'shanda uzoq safarlarga chiqmagan, to'rt-besh tilda so'zlashmagan, ijodning bir qancha yo'nalishlarida porlamaydigan taniqli shaxs deyarli yo'q edi. Leonardo da Vinchi nafaqat buyuk rassom, balki buyuk matematik, mexanik va muhandis ham edi. "U o'z davri bilgan va qila olgan hamma narsani bilardi va qila oldi, bundan tashqari, u hali o'ylamagan ko'p narsalarni oldindan ko'ra olardi". Shunday qilib, u samolyot dizayni haqida o'yladi va vertolyot g'oyasini o'ylab topdi. Bundan tashqari, zamondoshlarning fikricha, u tashqi ko'rinishida go'zal, mutanosib ravishda murakkab, suhbatda nafis va maftunkor edi.

Xulosa qilib aytganda, Uyg'onish davri gumanizmining asosiy tamoyillarini shakllantirishimiz mumkin. Bu madaniyatni cherkov vasiyligidan ozod qilish, sxolastikadan voz kechish, insonni ozod qilish va uning yerdagi taqdirini tasdiqlash, sinfiy korporativ tuzilmalarni yo'q qilish, inson shaxsiyatini yuksaltirish, ideal va uyg'unlikka intilish. Insonning hamma narsaning haqiqiy yaratuvchisi sifatidagi g'oyasi san'atda eng to'liq timsolini topdi. Rassomning o'zi haqiqiy homo universalga aylanadi. Dunyoning barcha xilma-xilligi uning uchun mavjud. Uyg'onish davrining estetik ideali bu uyg'un va har tomonlama rivojlangan dunyoviy, haqiqiy, faol shaxs qiyofasi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

6. Bragina L.M. Alberti - gumanist. Leon Battiste Alberti. 1997 yil.
7. Bragina L.M. Italiya gumanizmi. 1977 yil.
8. Vasari J. Eng mashhur rassomlar, haykaltaroshlar va hayoti Uyg'onish davri arxitektorlari. 2000 yil.
9. Dmitrieva N.A. Qisqa hikoya san'at. 2008 yil.
10. Losev A.F. Uyg'onish davri estetikasi. 1978 yil.

